

РОЛЬ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ У ФОРМУВАННІ ЕКОСВІДОМОСТІ СУСПІЛЬСТВА

Розкрито напрями формування екологічної свідомості, а, отже, і екологічного менталітету суспільства, через надання повної, достовірної та неупередженої облікової інформації про стан навколишнього природного середовища і тенденції його зміни на мікро- та макрорівнях

Актуальність теми. Однією з причин сучасної екологічної кризи, на ряду з техногенною, є криза культури і світогляду в цілому. "Люди не встигають адаптувати свою культуру відповідно до тих змін, які самі ж вносять до цього світу, і джерела цієї кризи лежать усередині, а не поза людською істотою. І вирішення всіх цих проблем повинне виходити перш за все із зміни людини, її внутрішньої суті" [4]. Якщо люди найближчим часом не навчаться дбайливо відноситися до природи вони знищать себе.

Дієвим засобом щодо вирішення цієї проблеми є виховання екологічної культури та відповідальності. Формування екологічної культури – об'єктивна суспільна потреба, яка передбачає виховання в суспільстві екологічної свідомості, моральності та поведінки, адекватних сучасним стосункам між людиною і навколишнім середовищем, які б забезпечили свідому діяльність людей, направлену на гармонізацію цих стосунків.

Одна з головних причин екологічної кризи є домінування процесів руйнування (зростання ентропії) над процесами творення. Пошук шляхів виходу з кризи передбачає формування нового світогляду, що відноситься до екологічної безпеки людини і біосфери та включає етичне удосконалення людини, його культури взаємодії з природою і з іншими людьми.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Питання формування екологічної свідомості суспільства піднімали З. Абдуллаєв, Т.С. Вайда, Н.П. Єфіменко, О.С. Лазоренко, Г.С. Лозко, Л.Б. Лук'янова, Н.А. Негруца, Н.Ю. Олійник, В.А. Петрицкий, Г.Ф. Пономарьова та інші. Згадані автори приділяли увагу розкриттю змісту, завдань, форм і методів формування екологічної культури, психологічному та виховному аспектам формування екологічної свідомості людини, дослідженню ж джерел її формування увага приділена не була. У зв'язку з тим, що екологічні питання тісно пов'язані з економічними, вважаємо за доцільне розглянути можливість формування екологічної свідомості під впливом облікової інформації.

Метою дослідження є виявлення шляхів формування екологічної свідомості суспільства на основі інформації з системи бухгалтерського обліку.

Викладення основного матеріалу дослідження. В останній чверті ХХ ст. почалося поглиблення

усвідомлення залежності існування суспільства від збереження певного рівня стану навколишнього природного середовища, тобто екологізація моралі. У нинішніх умовах викривлених відносин між людиною та навколишнім природним середовищем виникла не стільки економічна чи політична криза, а криза моральна, яка проявляється у відсутності етичного (бережливого, відповідального, гуманного) ставлення до природи. Тому виникла необхідність у формуванні нової етики людства, яка б регулювала відношення людини до оточуючого середовища. Екологічна освіта і виховання спроможні забезпечити гармонійні відносини між суспільством і навколишнім природним середовищем.

В умовах усталеного певного типу менталітету окремої суспільної групи відбувається розкриття інформації, запит на яку формує зазначена група. В Україні, як і у більшості країн світу, менталітету нації, сформованому віками, не притаманна турбота про навколишнє природне середовище через певні об'єктивні та суб'єктивні обставини, що зумовлює відсутність запитів суспільства щодо екологічної інформації. На сьогодні інформація про навколишнє природне середовище, а точніше про вплив людини на нього, цікавить тільки певні екологічно свідомі групи суспільства, що є причиною поглиблення екологічної кризи.

Одним із шляхів зміни ставлення сучасної людини до природи і до самої себе вважаємо формування достовірної, повної, об'єктивної екологічної інформації, а також її оприлюднення та вільний доступ до неї. Це дозволить сформувати екосвідомість суспільства та, таким чином, змінити культуру, менталітет суспільства щодо ставлення до навколишнього природного середовища. Отже, сформована віками культура впливає на обсяг і склад екологічної інформації, що розкривається. Розкриття додаткової інформації провокує зміни у культурі які властиві всьому живому.

Екологічне мислення, екологічна свідомість і мораль на сучасному етапі не сформовані. Вважаємо, що інформація з системи бухгалтерського обліку може допомогти у її формуванні через провокацію запитів користувачів такої інформації (рис. 1).

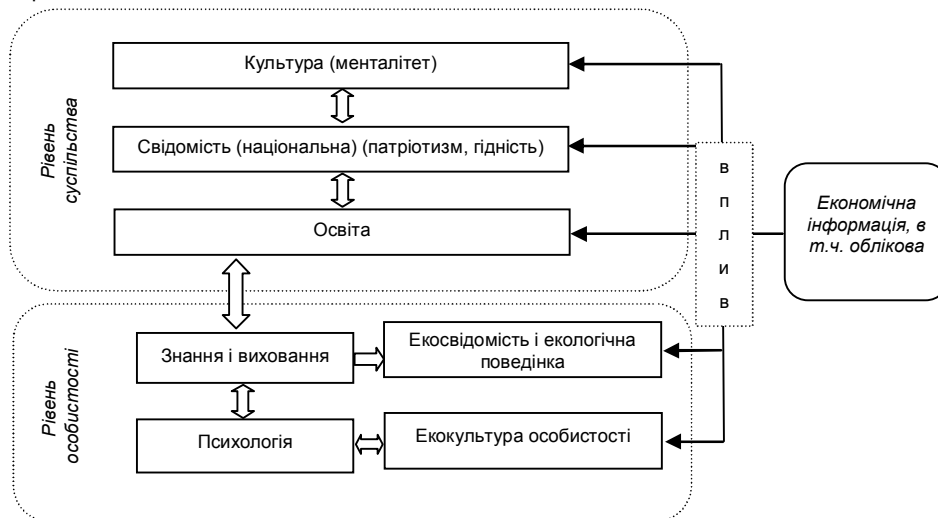

Рис. 1. Вплив облікової інформації у формуванні екологічного менталітету суспільства

Отже, на рівні суспільства найвищим проявом розуміння людиною природи є формування екологічної культури, менталітету.

Існує велика кількість визначень поняття "культура", які інтерпретуються по-різному, і велика кількість різних концепцій про суть культури, але вони містять деякі однакові положення. Одним з таких положень є те, що поняття "культура" застосовується по відношенню до людини і суспільства, а до природи – тільки як до зміненої, обробленої, оформленої людьми або усвідомленої як людська цінність. Протиставлення культури та природи виникло ще у Стародавньому Римі як антитеза "cultura"-"natura" (природа).

Необхідною передумовою культури як неприродного феномена є взаємодія суспільства і природи. Поза цією взаємодією немислимо ні саме людське суспільство, ні його культуру.

В 70-х роках ХХ ст. вченими (Дж. Стюард [8], Э.С. Маркарян [6], Д.Л. Ліхачов [5], Ю.В. Бромлей [1] та ін.) виділено напрям "культурна екологія" або "екологічна культура". Так, академік Д.Л. Ліхачов поділив екологічні дослідження на екологію біологічного та екологію культурного й останню трактував як охорону пам'яток культури [5]. На думку Дж. Стюарда, "культурна екологія" є специфічною системою адаптації суспільства до конкретних умов природного оточення [8]. Маркарян Э.С. теж вважав основною функцією культури адаптивну, але екологічну культуру трактував ширше, як покликану "характеризувати способи взаємодії суспільства не тільки з природним, але і з соціально-історичним середовищем" [6].

Отже, зв'язок культури та екології достатньо міцний і зумовлений історично. Культура є результатом розвитку взаємин людини і природи та, одночасно, від рівня її розвитку залежать способи і форми взаємодії суспільства з навколишнім природним середовищем. Людина – явище одночасно і природне, і суспільне, тому їй властиві як культурні, так і природні властивості. Лише усвідомлення взаємозалежності цих властивостей утворює ту культуру, яка не суперечить природному середовищу, що набуло актуальності у зв'язку з наростанням екологічної кризи.

Екологічна культура розглядається як якісна характеристика загальної культури особи, її свідомості, діяльності та поведінки. Вона включає відповідні ідеали і цінності, норми поведінки, екологічну відповідальність. Процес формування екологічної культури передбачає вирішення наступних проблем:

- інформування про наслідки забруднення місця проживання, яке здатна забезпечити раціонально організована система бухгалтерського обліку екологічної діяльності суб'єкта господарювання і механізм оформлення, передачі та зведення екологічної інформації на макрорівні;

- екологічний підхід до організації економіки та інших сфер життя і діяльності суспільства, контроль за формуванням якого здатна забезпечити система бухгалтерського обліку суб'єкта господарювання через надання своєчасної, достовірної інформації про діяльність окремого суб'єкта господарювання та їх сукупностей на рівні країни;

- формування екологічної свідомості через інформування суспільства про результати впливу його діяльності на навколишнє природне середовище.

Сучасна екологічна культура повинна підкреслювати роль людини як складової частини природи у збереженні навколишнього природного середовища, змінити ставлення до природи як до джерела матеріальних благ. Ідея панування над природою, поступово повинна бути замінена на нову тезу – коеволюцію, тобто гармонію, взаємодію, взаємопідтримку суспільства та природи. Новим ціннісним орієнтиром повинна стати відповідальність людини, як мислячої, розумної істоти, за долю планети.

Другою складовою на рівні суспільства є екологічна свідомість, яка є ядром екологічної культури і екологічно орієнтованого світогляду. Становлення екологічної свідомості спричиняє розуміння значущості екологічних проблем. Стимулом для цього є інформування про стан навколишнього природного середовища та антропогенний вплив на нього. Формування екологічної свідомості полягає у

принциповій зміні характеру стосунків людини та природи. На формування екологічної свідомості впливають екологічні знання і переконання. Знання трансформовані у переконання формують екологічну свідомість.

Третім компонентом на рівні суспільства є екологічна освіта, як комплекс оволодіння природничонауковими знаннями, уміннями та відношенням. Екологічне виховання, як складова етичного виховання, – це єдність екологічної свідомості та поведінки, гармонійної з природою. Головне в екологічній освіті – формування відповідного світогляду, екологічної свідомості. Головна спрямованість концепції екологічної освіти полягає в тому, що в учнів повинні формуватися не тільки відповідні знання і уміння, але і певні якості особистості.

Екологічна освіта не новий напрям у системі навчання. Але протягом всього періоду її формування існували певні недоліки в її організації. Узагальнюючи напрацювання попередників [7, 3] встановлено, що у дореволюційні часи в Росії в учнів у школі формувалося споглядальне відношення до природи. Впровадження в шкільне природознавство "біологічного методу" можна вважати зародженням екологічної освіти.

В роки радянської влади вивчення природи і спілкування з нею відбувалося у процесі діяльності з охорони природи у вигляді масового розвитку юннатського руху. В 30-их роках, під час індустріалізації країни, в учнів виховувалося споживацьке відношення до природи. За період 1945-1962 рр. природознавство велося методом пояснювального читання. Такий підхід привів до того, що декілька поколінь було виховано у душі споживацького відношення та байдужості до природи.

З початку 70-х рр. ХХ ст. питання екологічного виховання почали розглядатися багатьма фахівцями. Екологічному вихованню та освіті була присвячена Всесвітня міжурядова конференція в Тбілісі, проведена у 1977 р. Відзначаючи відсутність фахівців з цього профілю й екологічну неграмотність більшої частини людей планети, оргкомітет конференції розробив основні принципи здійснення природоохоронної освіти, які полягали у введенні у завдання освіти екологічного виховання всіх вікових категорій протягом всього життя, стимулювання активності кожного громадянина у сфері охорони навколишнього природного середовища, попередження знищення природних ресурсів через неусвідомлення можливих результатів.

Отже, всездозволеність у відношенні до природи прощалася і навіть заохочувалася. Форми заохочення виявлялися різноманітними: від дитячих віршів до безглузких, екологічно (і економічно) господарських проєктів. Це було початком екологічної кризи.

Наприкінці 80-х - початку 90-х рр. ХХ ст. активізувалися спроби подолати наслідки неусвідомленого ставлення суспільства до екологічних проблем засобами освіти. Так, у 1990 році було прийнято спільну постанову Міністерства освіти України та Державного комітету природи України "Про стан екологічної освіти в системі Мінвузу України" від 24 квітня 1990 р., де зазначалася необхідність розширення державної підготовки фахівців екологічного напрямку, які були б озброєні знаннями щодо взаємодії суспільства і природи та шляхів їх оптимізації.

Формування екологічної освіти продовжується і до сьогодні. Основними завданнями її є: формування особистості учнів; розвиток умінь переносити закони природи на життя суспільства і на своє власне життя; умінь співвідносити глобальні процеси збереження природи і приватні проблеми збереження власної психіки; сформувати вміння і навички з вивчення, збереження та відтворення природи.

Багатоаспектний характер сучасної екології ставить за необхідне використання комплексного підходу до розкриття екологічних проблем. За думкою провідних фахівців у галузі екологічної освіти країн Східної та Центральної Європи, найбільш ґрунтовно це можна зробити спираючись на міждисциплінарні зв'язки у навчанні [2]. Саме інтегрування знань фундаментальних дисциплін і фахових знань на рівні міждисциплінарних зв'язків і реалізація принципу професійного спрямування під час вивчення природничо-екологічних дисциплін дозволяє ефективно подолати негативні явища і суперечності.

Гострота соціально-екологічної ситуації у розвитку суспільства призводить до об'єднання сфер наукового знання. Тенденція екологізації науки є базою для інтеграційних процесів у структурі сучасного наукового знання. В кінці ХХ ст. почала формуватися система критеріїв, що дозволяє розглядати суспільні науки в екологічному контексті. Інтеграція екологічних і економічних організацій, а, отже, і знань один про одного, обумовлена неминучістю їх взаємодії в системі "еколого-соціо-економічна триєдність".

Свідоме сприйняття екологічних знань – проміжна мета екологічної освіти, кінцева мета полягає в екологізації свідомості суб'єкта, яка передбачає екологізацію усіх її складових. Мета екологічної освіти може бути досягнута тільки за умови постійної наявності необхідної доступної та своєчасної інформації про стан навколишнього природного середовища та його зміни, яку може надавати система бухгалтерського обліку. Така інформація слугуватиме засобом заохочення до навчання та застосування навиків і умінь на практиці.

На рівні особистості першою складовою є екологічні знання і виховання. Екологічне виховання – це розвиток волі, почуття і рис характеру, які б проявлялись у етичній поведінці у відношенні до навколишнього природного середовища. Мета екологічного виховання – формування відповідального відношення до навколишнього природного середовища, яке будується на базі екологічної освіти. Критерієм сформованості відповідального відношення до навколишнього природного середовища є етична турбота про майбутні покоління. Сама природа розуміється не як зовнішнє відносно людини середовище, а як система, одним з елементів якої є людина.

Умовою такого виховання є організація взаємопов'язаної наукової, етичної, правової, естетичної і практичної діяльності учнів, направленої на вивчення та покращання стосунків між природою і людиною. Воно повинно бути добровільним і безперервним протягом усього життя людини. Актуалізація екологічних питань і напрямки взаємодії особи з навколишнім природним середовищем формується на базі економічної інформації як у процесі навчання так і в подальшому.

Завданнями екологічного виховання є:

- формування системи знань про екологічні проблеми сучасності та шляхи їх вирішення; формування мотивів, потреб і звичок екологічно доцільної поведінки та діяльності, здорового способу життя;

- розвиток системи інтелектуальних і практичних умінь з вивчення, оцінки і покращання стану навколишнього природного середовища своєї місцевості;

- розвиток інтелектуального (здібності до аналізу екологічних ситуацій), емоційного (відношення до природи як до універсальної цінності), етичного (волі та наполегливості, відповідальності) прагнення до активної діяльності з охорони навколишнього природного середовища.

Критерієм ефективності екологічного виховання і освіти можуть бути як система знань на глобальному, регіональному, локальному рівнях, так і реальне покращання навколишнього середовища місцевості.

Екологічне виховання має дві форми прояву: перша – екологічна свідомість (формується через систему виховання), друга – екологічна поведінка (формується у повсякденному житті особи).

Щоб екологічне виховання не було безпідставним, обов'язково необхідно сформувати екологічну свідомість. Екологічно освічена особа, знаючи яку шкоду природі завдають певні дії, формує своє відношення до цих дій і вирішує для себе питання про їх правомірність. Екологічна поведінка складається з окремих вчинків (сукупність станів, конкретних дій, умінь і навиків) і відношення людини до вчинків, на які впливають цілі та мотиви особи. Якщо людина екологічно свідомо, то норми і правила екологічної поведінки матимуть під собою тверду основу, і стануть переконаннями цієї людини.

Екосвідомість – система знань і оцінок, що відносяться до пізнавальних здібностей людини, до її інтелектуальної діяльності щодо охорони навколишнього природного середовища. Тому проблема екологічної кризи і можливої екологічної катастрофи безпосередньо пов'язана з розумовою здатністю людини розробити лінію поведінки, що дозволяє запобігти цій катастрофі.

Велике значення у екологічному вихованні має психологічний аспект, який включає:

- розвиток екологічної свідомості; формування потреб, мотивів і установок особи, які б відповідали вимогам раціонального природокористування і охорони навколишнього природного середовища;

- створення етичних, естетичних відчуттів, навиків і звичок; виховання стійкої волі;

- формування цілей екологічної діяльності.

Одним із головних завдань екологічної психології є розробка наукової основи для системи екологічної освіти, адекватно реагувати на швидкозмінну структуру взаємодії з навколишнім природним середовищем.

Можливість залучення суспільства до інформаційних ресурсів відіграють значну роль у вирішенні питання формування у населення екологічної свідомості та виховання екологічної культури як нового способу мислення, що ґрунтуються на розумінні соціально-економічних і екологічних процесів. Але встановлюючи вимоги до формування екоінформації необхідно врахувати, що розкриття тільки негативної інформації без зазначення позитивної є недоцільним і не стимулює позитивні зміни.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Отже, у ХХІ ст. загострилися всесвітні екологічні проблеми, одним із шляхів вирішення яких є переорієнтація духовного життя – формування ставлення до природи, що базується на взаємозв'язках природи і людини. З огляду на це кожна людина має зробити більш екологічним свій світогляд і спосіб життя, що призведе до зміни суспільства в цілому. Основна проблема в тому, що люди не до кінця усвідомлюють наслідки свого впливу на навколишнє природне середовище через неопіформованість. Недостатня кількість, аналітичність інформації, її несвоєчасність і суб'єктивність спричиняє байдужість суспільства до свого майбутнього та наступних поколінь. Тому велике значення має вивчення екологічної свідомості людини, її відношення до навколишнього природного середовища, мотивів проєкологічної поведінки.

Вплив економічної інформації, в т.ч. облікової, на формування екологічного усвідомлення проявляється на рівні суспільства та особистості. На рівні суспільства на формування національної культури, менталітету, національної свідомості, системи освіти та на рівні особистості на знання і виховання, екосвідомість і екологічну поведінку, психологію та екокультуру впливає система бухгалтерського обліку через надання інформації про діяльність суб'єктів господарювання, а, отже, і антропогенний вплив на навколишнє природне середовище, та контроль за відповідністю організації економіки суб'єкта господарювання та держави в цілому екологічним вимогам і стратегії екологічного розвитку держави.

Суспільство ще недостатньо інформоване про стан навколишнього природного середовища та антропогенний вплив на нього, щоб управляти ними. Тобто спостерігається так зване "екологічне неучтво". Сучасні дослідники майже одностайні в тому, що наука ще не готова до вирішення глобальних екологічних завдань. Ситуація надзвичайно ускладнюється тим, що наявні знання через різні причини суб'єктивного й об'єктивного характеру недостатньо оперативно впроваджуються в повсякденну практику. Внаслідок цього існує певний дисонанс між екологічними рекомендаціями, розробленими в теорії, та їх практичною реалізацією. Однією з причин цього є те, що цілі людей часто формуються без урахування перспективи, орієнтуються на досягнення миттєвого економічного ефекту. Але суспільство необхідно усвідомити, що воно приречене на загибель якщо не сформує екологічну свідомість. Ця свідомість повинна проникнути в усі галузі науки і змінити їх так, щоб вони сприяли виживанню людства, а не його загибелі.

Список використаної літератури:

1. Бромлей Ю.В. Культура и этнические аспекты экологии / Ю.В. Бромлей. – М.: "Общество и природа", 1981. 2. Визи Ю.О. О положении воспитания в области

охраны окружающей среды в системе общего образования / Ю.О. Визи // Социально-экономические, организационно-правовые и пед. аспекты окруж. среды. – Варшава, 1980. – № 13. – С. 31-36. 3. *Демешкант Н.А.* Роль аграрних вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації в професійній екологічній підготовці фахівців / Н.А. Демешкант // Проблеми освіти: [наук.-метод. зб.] / Кол. авт. – К.: Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2007. – Вип. 51. – 120 с. 4. *Лазоренко О.С.* Экологическое сознание как часть экологической культуры (педагогический аспект) / О.С. Лазоренко // Конференция "Проблемы морально-нравственного развития личности и общества". – <http://counter.rambler.ru/top100.cnt?294143>. 5. *Лихачов Д.Л.* Экология культуры / Д.Л. Лихачов. – М., 1979.

6. *Маркарян Э.С.* Теория культуры и современная наука / Э.С. Маркарян. – М., 1983. 7. Проблемы природоохранного образования. – Новосибирск, 1980. 8. *Steward J.H.* Evolution and process / J.H. Steward.– In: Anthropology today. – Chicago, 1953.

ЗАМУЛА Ірина Валеріївна – кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри бухгалтерського обліку і контролю Житомирського державного технологічного університету

Наукові інтереси:
– проблеми обліку, контролю та аналізу антропогенного впливу на навколишнє середовище;
– облік природно-ресурсного потенціалу